

# POLITIKA SOCIJALNOG RADA U KONTEKSTU POLITIKE ŠTEDNJE, SLUČAJ SLOVENIJE 2011.-2012.

## SAŽETAK

*Osnovna je teza članka da u vrijeme neoliberalnih »strukturnih reformi« i mjera štednje, socijalni rad od struke namijenjene distribuciji novčane socijalne pomoći i olakšavanja položaja marginalnih društvenih grupa, postaje politika i tako stvar svih. Jednim dijelom stoga jer neoliberalne reforme povećavaju broj osoba kojima je potrebna socijalna pomoć i istovremeno smanjuju količinu i dostupnost toj pomoći; dijelom je to stoga jer se u suvremenim oblicima socijalnog rada, u mjeru u kojoj on nadilazi samo reprodukciju radne snage kao radne snage, mogu naći potencijalne alternative postojećim represivnim radnim i socijalnim politikama. Sadašnja slovenska socijalna politika je, posebno otkad je donesen Zakon o pravima iz javnih sredstava (01.01.2012.), u stvarnosti antisocijalna, uništava već izborena socijalna prava i zaoštava egzistencijsku ovisnost pojedinaca o sve čudljivijem i fleksibilnijem tržištu radne snage. Politizacija socijalnog rada možda može ponuditi potrebnu protutežu.*

<sup>1</sup> Dr.sc. Primož Krašovec, sociolog, e-mail: primoz.krasovec@gmail.com

Pregledni članak  
Primljeno: Rujan, 2012.  
Prihvaćeno: Studeni, 2012.  
UDK 364.013(497.4)

Primož  
Krašovec<sup>1</sup>  
Neovisni publicist  
Ljubljana, Slovenija

Ključne riječi:  
socijalni rad, strukturne  
reformе, mjere štednje,  
društvena reprodukcija,  
tržište radne snage.

## NOVA LJEVICA, KLASNA POLITIKA I SOCIJALNI RAD

U jesen 2012. godine u Sloveniji se očekivao rezultat pregovora između sindikata i vlade o novom, do tada najopsežnijem paketu društvenih reformi (mirovinska reforma, reforma tržišta rada i novi svežanj mjera za uravnoteženje proračuna) koji je vlada nazivala »nužnim strukturnim reformama« a kritičari »zaoštavanjem neoliberalne politike« u cijelom proteklom desetljeću. Prethodna, socijalno-demokratska, vlada (2008.-2011.) nije uspjela u svojim planovima reformi zbog unutarnjeg nejedinstva i otpora sindikata. Zakon o »malom radu« kojim se namjeravalo institucionalizirati, legalizirati i staviti pod državnu kontrolu do tada raspršene i nekontrolirane oblike brzog širenje takozvanih netipičnih oblika zapošljavanja i rada i mirovinska reforma kojom se namjeravalo pomaknuti starosnu granicu za umirovljenje na 65 godina, nisu prošli na referendumu u travnju 2011. godine. Djelomice i zbog tog reformnog neuspjeha socijaldemokratska koalicija raspala se u jesen 2011. godine i prepustila vlast desnoj koaliciji.

Istovremeno s raspadom liberalne koalicije i pripremama za prijevremene izbore, u Ljubljani je započeo prvi pokušaj koordiniranog otpora strukturnim reformama i mjerama štednje, koji su započeli novi društveni pokreti. Riječ je o onim društvenim skupinama (nezaposleni, privremeno zaposleni, migranti, siromašni, beskućnici, samohrane majke), koje klasični sindikati ne štite i koji su (upravo zbog toga) najranjiviji i u uvjetima mjera štednje gube najviše. Neoliberalne reforme uvode se u Sloveniji zbog relativno velike snage sindikata, odsutnosti rata i razdoblja autoritarnih vladavina te hegemonije umjerenih socijalno demokratskih stranaka u godinama 1992.-2004. polako i postupno. Tek je u kombinaciji pobjede prve desne vlade nakon osamostaljenja 2004. godine i ekonomskih šokova po ulasku u EU (2004.) i eurozonu (2007.)<sup>2</sup> neoliberalizam u Sloveniji počeo gubiti svoje »ljudsko lice«, dijelom oblikovano kao treći put, te se približio klasičnim neoliberalnim politikama. Kako je od socijaldemokratske, »gradualističke« tranzicijske politike ostalo vrlo malo, najsnažnija prepreka ostvarenju neoliberalnih politika zadnjih godina bio je sindikalni otpor. Sindikati su masovnim demonstracijama uspjeli spriječiti uvođenje jedinstvene porezne stope 2005. godine i kako je već spomenuto, zakon o »malom radu« i mirovinsku reformu. Istovremeno, sindikalni otpor ima dva nedostatka. Prvi je da se bavi samo s radnicama i radnicima u redovnom radnom odnosu pa tako isključuje neke društvene skupine – primjerice, siromašne i imigrante – koji nemaju nikakvog političkog predstavništva i posljedičnopravnu ili sindikalnu zaštitu pred negativnim učincima neoliberalnih reformi i mjera štednje. Drugi je nedostatak nepostojanje jasnog programa dugoročne društveno-političke

<sup>2</sup> Troškovi prilagodbe, drastičan pad konkurentnosti cijena izvoznih proizvoda, rast cijena široke potrošnje i nastup opće svjetske krize 2008. godine.

alternative neoliberalnom kapitalizmu što dovodi do defanzivnosti i puke obrane postojećih prava.

Uz to, sindikati su posljednjih godina izgubili velik dio svoje legitimnosti i javne potpore. U slučajevima spontanih radničkih pobuna protiv nepodnošljivih radnih uvjeta i mizernih plaća nisu znali na odgovarajući način zaštititi radničke interese, zbog čega je došlo do raskola između borbenih samoorganiziranih radnika i službenih sindikalnih organizacija.<sup>3</sup> Istovremeno, sindikati ne samo da ne podržavaju one koji nisu zaposleni, već ne pokrivaju niti radnike i radnice migrante, a niti povremeno zaposlene. Ovi potonji uključuju zaposlene u novinarstvu, zatim »kreativnim« profesijama (oglašavanje, oblikovanje, promocija, trgovina, odnosi s javnošću i slično), kulturi, trgovini, ugostiteljskoj djelatnosti, malim uslugama i turizmu, te kooperante u industriji i transportu. Prema podacima Ureda za makroekonomska istraživanja, Slovenija je iznad prosjeka EU-a po zapošljavanju mladih na povremenim poslovima, a udio tih oblika rada udvostručio se u razdoblju između 1996. i 2006. (UMAR, 2007.: 47-48). Oblici rada u povremenom zapošljavanju još nisu pretežiti, ali obzirom na sveukupnost odnosa na tržištu rada, oni predstavljaju većinu *novih* zapošljavanja.<sup>4</sup> To znači da mladi koji ulaze na tržište radne snage većinom rade pod tim teškim uvjetima, a sindikati većinom štite starije generacije redovito zaposlenih, što stvara konflikte unutar radničke klase i produbljuje nepovjerenje mladih u sindikate. Takva fragmentacija i segregacija unutar radničke klase je »mlin na vodu« kapitalističkoj klasi. Isto vrijedi i za radnice i radnike migrante, samo tu segregacija ne teče na dobnoj, nego na etničkoj osnovi. Migrantska radna snaga u Sloveniji većinom je zaposlena u građevinarstvu i industriji.<sup>5</sup> Zbog manipulacije s vizama, radnim dozvolama i zaposleničkim statusima ti zaposlenici rade u teškim uvjetima i nemaju sindikalne zaštite. Upravo hipereksploatacija migrantske radne snage iz područja bivše Jugoslavije<sup>6</sup> omogućila je Sloveniji kratkotrajan gospodarski procvat, utemeljen većinom na građevinarstvu, pred nastupom sadašnje krize.

Novi društveni pokreti, koji su se u Sloveniji formirali u vrijeme zaoštavanje mjera politike štednje (2011.-2012.), polaze od nužnosti proširenja i produbljenja borbe protiv neoliberalnih reformi. Iako u tom razdoblju nisu uspjeli postići masovnije političku mobilizaciju koja je uspjela sindikatima, niti im je uspjelo

<sup>3</sup> Najpoznatiji su slučajevi otpora u tvornici Gorenje 2009. godine i štrajk u luci Koper ljeti 2011. godine.

<sup>4</sup> Prema podacima za 2012. godinu, postotak privremenih zapošljenja među mladima u Sloveniji iznosi 72,5%, dok je prosjek EU-a 42,2% (UMAR, 2012.: 55).

<sup>5</sup> 2008. godine u građevinarstvu Slovenije radilo je 45 000 (49%) migrantskih radnika, a u industriji 12 000 (13%) od ukupno 91 000. U 2011., te su brojke bile 11 000 (32%) u građevinarstvu i 4 000 (12%) u industriji od ukupno 34 000 (ZRSZ, 2012.). Iz toga možemo zaključiti da je kriza teško pogodila upravo sektore u kojim radi najviše migrantskih radnika, što im je dodatno otežalo život nezaposlenošću i deportacijama.

<sup>6</sup> Radnici iz bivše SFRJ 2012. godine predstavljali su 94% svih migrantskih radnika u Sloveniji. Među njima, 53% njih dolazi iz BiH. Slijede Srbija sa 14% i Hrvatska s 13% (ZRSZ, 2012.).

spriječiti donošenje paketa mjera štednje iz svibnja 2012. godine, uspjeli su, iako za sada tek rudimentarno, povezati sadržajno i organizacijski raspršene i parcijalne lijeve grupe. U vrijeme kada službena stranačka politika, bez obzira na »boju«, kao najvažnije razvojne ciljeve Slovenije nudi proračunsku konsolidaciju i povećavanje produktivnosti i konkurentnosti slovenskog gospodarstva te kada je samo sindikalni otpor nedostatan, formiranje nove ljevice predstavlja značajno širenje područja borbe i mogućnost oblikovanja sveukupne alternative postojećem društveno-političkom sustavu.

Ti novi društveni pokreti predstavljaju one segmente populacije koje sindikalna borba ne zahvaća. To su skupine koje nisu integrirane u tržište rada (migranti, povremeno zaposleni), koje obavljaju neplaćene poslove (majke, domaćice) ili su isključeni s tržišta radne snage (nezaposleni, siromašni). Pritom se cjelokupni sustav društvenog blagostanja temelji na integriranosti u tržište rada.

Takav sustav društvenog blagostanja je dvostruko problematičan: s jedne strane zato jer u vrijeme »fleksibilizacije tržišta radne snage« i velikih europskih ekonomskih migracija djeluje isključujuće i pokriva sve manji dio populacije, a s druge strane zbog toga jer predviđa da je pravo na dostojan život utemeljeno na, Marxovim riječima »raspoloživosti za svakodnevne eksploatacijske potrebe« (Marx, 1961.: 549) i reduciranju ljudskih bića na radnu snagu.

U nastavku će se pokušati potporu politici nove ljevice<sup>7</sup> povezati s marksističkom klasnom analizom. Ishodište je ovog pisanja u nužnosti dopunjavanja i prerađivanja klasične marksističke teorije u svjetlu promjena u radnim odnosima, organizaciji produkcije i socijalnoj politici.

Perspektiva socijalnog rada se u tu namjenu sama nudi: upravo su socijalne radnice i radnici oni koji se bave s društvenim skupinama koje tradicionalni sindikati ostavljaju iza sebe. Upravo zbog toga te su skupine još i više ranjive za neoliberalne reforme – zbog relativno velike političke moći sindikata neoliberalne reforme najteže osjećaju upravo oni segmenti radne snage koji nisu sindikalno »pokriveni« ili one skupine koje uopće nisu uključene u tržište radne snage. Znači, socijalni radnici su oni koji se bore za njihova prava i javno upozoravaju na neke dimenzije društvene destruktivnosti neoliberalnih socijalnih politika, koje bi inače ostale neprimijećene. Upravo je skupina za direktan socijalni rad bila jedna od onih najvidljivijih i najaktivnijih unutar novih društvenih pokreta i na temelju njihovog angažmana, socijalni rad od »struke« postaje politika, *res publica*, stvar svijeta. Socijalni rad u tom kontekstu nije više tek usko specijalizirana djelatnost pomaganja marginalnim društvenim skupinama, već postaje jedna od temeljnih osi opće borbe protiv neoliberalnih reformi.

---

<sup>7</sup> Koja se temelji na organizaciji ne samo klasičnog proleterijata, nego i onih koji u klasičnoj marksističkoj literaturi nisu prisutni ili su otpisani kao »lumpenproleterijat« (nezaposleni, siromašni, beskućnici).

## LOGIKA NEOLIBERALNIH »STRUKTURNIH REFORMI« I MJERA ŠTEDNJE

Povijesno gledano, institucije socijalne države bile su uspostavljene zato da smire i integriraju radničku klasu te – nakon II. svjetskog rata u Europi – otklone mogućnost socijalističkih revolucija (Wahl, 2011.: 20-42). S vremenom su tu ulogu prerasle. S postupnim povećavanjem organizacijske i programske autonomije tih institucija (a posebno u uvjetima garantiranog i stabilnog javnog financiranja), povećavao se je i njihov (ne uvijek iskorišten) potencijal da postanu više od samo institucija reprodukcije radne snage *kao* radne snage. Možda su najbolji primjer sveučilišta koja su do studentskih nemira šezdesetih godina 20. stoljeća osiguravala reprodukciju simboličke klasne dominacije vladajućih klasa (Bourdieu, 1998.) i proizvodnju visoko kvalificirane radne snage u ime gospodarskog razvitka i rasta. Studentski ustanci u šezdesetima, doduše, nisu ukinuli tu osnovnu društvenu funkciju sveučilišta, ali su joj dodali još neke, najprije nepredviđene i sa stajališta kapitalističke društvene logike nefunkcionalne funkcije: funkciju političke i (kontra) kulturne socijalizacije, funkciju utočišta pred političkim progonom za ljude koji drugačije misle i funkciju produkcije društveno kritičnih teorija.

U obrani sveučilišta od proračunskih rezova možemo se pozivati na njegovu tradiciju njegovanja kritičke misli, ali ta nema ništa s institucionalnom logikom sveučilišta koja kao takva – a posebno u svojim odličnim ili elitnim izvedbama – ne nudi ništa slično kritičnoj misli, koja je s obzirom na institucionalnu logiku sveučilišta kontingentna i nastaje kao refleksija izvansveučilišne društvene borbe (Caffentzis, 2008.). S druge strane, obrana javnog financiranja sveučilišta protiv pokušaja privatizacije upotrebom argumenta da javna sveučilišta učinkovitije produciraju u gospodarstvu upotrebljive inovacije ili bolje osposobljene kadrove za visokotehnoški kapitalizam, previđa možda najznačajniju društvenu funkciju sveučilišta (koja postoji i nakon što je većina tekovina studentskih otpora u šezdesetima već poprilično izbljedinila) – omogućavanje nekoliko godina slobodnog života<sup>8</sup> mladih kao međupostaje između klaustrofobične obiteljske zajednice i tržišta radne snage. Godine provedene na sveučilištu za mlade danas predstavljaju svojevrsan mali, doduše ograničen i kontroliran, ali ipak komunizam – i upravo zbog toga neoliberalni reformatori u svoj željezni repertoar stavljaju i moralističke kritike protiv razuzdanog, lijenog i neodgovornog načina studentskog života.

Slično i institucija socijalnog rada, koja je najprije bila namijenjena samo discipliniranju radničke klase – primjerice, sprečavanju pijanstva – te uvođenju

---

<sup>8</sup> Slobodnog u smislu neovisnosti – naravno, u uvjetima odgovarajuće stipendijske politike – od najamnog rada.

načina života sukladnog zahtjevima kapitalističke akumulacije<sup>9</sup> i nuđenju minimalne skrbi za one koji za najamni rad iz ovih ili onih razloga nisu sposobni (Goodlad, 2001.). Ona, naime, na određenoj razini prerasta tu ograničenu funkciju te počinje razvijati neovisni i dostojanstveni život kao autonomnu i od zahtjeva i mjerila kapitalističke akumulacije neovisnu vrijednost (Wax, 2012.).

U Sloveniji se takav razvoj institucije socijalnog rada odražava i u institucionalnoj podjeli jer se progresivniji oblici socijalnog rada u osamdesetima i devedesetima većinom razvijaju u okviru civilnog društva i nevladinih organizacija, za razliku od tradicionalnijih oblika socijalnog rada u okviru državnih centara za socijalni rad. Spominjemo samo dva značajna slučaja: društvo Drogart koje se bavi ovisnicima o zabranjenim psihotropnim supstancama i koje uživanje tih supstanci ne tretira kao društvenu anomaliju koju treba ukloniti kako bi se (bivši) narkomani i rekreativni korisnici droga mogli svieži i preporođeni vratiti na tržište rada kao odgovorni i produktivni građani, nego kao legitiman način života, pa zato razvija kulturu uživanja droga, upozorava na potencijalne opasnosti njihova uživanja i pomaže onima koji zbog tog uživanja imaju poteškoće; drugo je Društvo za teoriju i kulturu hendikepa YHD koje ulaže napore, usprkos protivljenju službene organizacije invalida i političkog establišmenta, da se uvedu osobni asistenti koji bi osobama s invaliditetom omogućili pun i neovisan život.

Općenito, institucije socijalne države<sup>10</sup> u povijesnom razdoblju (relativno) stabilnog keynesianskoga kapitalizma od početka pedesetih do kraja sedamdesetih, dobrom su dijelu stanovništva omogućavale način života koji je bar djelomično bio neovisan o najamnom radu, jer su značajno smanjile egzistencijalnu ovisnost pojedinaca i pojedinki o tržištu radne snage. Što je veća dostupnost monetarnih i uslužnih socijalnih primanja, to manje životnih potreba mora pokriti nadnica, čime se oslobađa više vremena za život izvan radnog odnosa.

Takvo društveno uređenje, doduše, omogućuje određen prostor društvene autonomije i relativnu slobodu od najamnog rada, ali ostaje ipak u sjeni kapitalističke akumulacije jer ovisi o javnom financiranju, odnosno stanju državnog proračuna te visini poreznih prihoda. Unutar kapitalističkog društvenog uređenja do neke je mjere takva društvena autonomija dopuštena u vrijeme gospodarskog uspona i visokog rasta, međutim u krizama dolazi do brzog i nasilnog sužavanja njezinog opsega. Dobar primjer za to je talijanski autonomni pokret iz sedamdesetih, sastavljen od nezaposlenih, studenata, migranata, umjetnika, ljevičarskih aktivista

<sup>9</sup> Rano ustajanje, uređen obiteljski život, društvena odgovornost i moralna osjetljivost. U Fordovim tvornicama, u kojima su sindikati bili zabranjeni, su se, primjerice, o tome brinuli zloglasni »socijolozi« (Gambino, 1996.: 49).

<sup>10</sup> Koje djeluju na dva osnovna načina: ili nuđenjem financijske pomoći ili nuđenjem besplatnih socijalnih usluga.

i povremenih radnika. Pokret je bio utemeljen na odbacivanju rada i proleterskom samovrednovanju (Negri, 1984.). To znači da nisu pristajali ili nisu očekivali da njihovo djelovanje vrednuje kapital, već su to vrednovanje obavili sami, prema svojim autonomnim načelima. Do društvenog bogatstva nisu dolazili putem rada za nadnice, nego direktno, akcijama kao što je bilo »proletersko kupovanje« (provale u veletrgovine gdje su trgovce prisilili da im živežne namirnice prodaju po nižim cijenama), koordinirano neplaćanje javnog prijevoza i organizirano neplaćanje ulaznica za kino ili koncerte (Wright, 2002.). U vrijeme krizne diktature kapitala krajem sedamdesetih (nakon naftnih šokova i propasti sustava Bretton Woods, koji su u sedamdesetima destabilizirali kapitalistički ekonomski sustav) talijanska je država taj pokret, uz klasičan izgovor »borbe protiv terorizma«, nasilno zatrla i zatvorila njegove vodeće intelektualce.

Neoliberalna je kontrarevolucija na području društvene autonomije bila moguća upravo zbog strukturne krhkosti (masovne ili individualne) onih oblika života koji su djelomice ili u potpunosti neovisni o najamnom radu. Sve dok se oni formiraju na način »egzodusa«, a ne kao alternativa i neposredan sukob s kapitalističkim oblicima vrednovanja, u kojima vrijednost kao vrijednost postoji tek preko posredovanja tržišta (nešto je, naime, vrijedno tek ako i kada se dogodi trenutak tržišne razmjene - Heinrich, 2012.: 52-55), kapitalistički oblik vrednovanja ostaje dominantan, a opseg financijskih sredstava namijenjenih institucijama društvene reprodukcije (školstvo, zdravstvo, kultura) te socijali ograničen i ovisan o »zdravlju« gospodarstva i porezne politike. Serija kriza, karakteristična za razdoblje neoliberalnih ekonomskih politika,<sup>11</sup> bila je prilika kapitala da vrati ono što mu je u vremenima keynesianskog kapitalizma i autonomnih društvenih pokreta »oduzeto«, odnosno društveno reappropriirano. Ovime ne impliciramo teoriju urote, prema kojoj su krize namjerno prouzrokovane i »orkestrirane« – krize uzrokuju strukturni činitelji koji izmiču kontroli i najutjecajnijih kapitalista i financijera, a i analitičkom doseg u najcjenjenijih službenih ekonomista<sup>12</sup>, nego samo naglašavamo specifičan način na koji se krize razrješavaju u neoliberalnom kontekstu. Taj je neoliberalni način suprotan keynesianskoj ekonomskoj politici: devalvaciji valute čime se postiže snižavanje cijena izvoznih proizvoda i povećava njihova konkurentnost; tiskanju novca i zaduživanju država za produktivne javne investicije; povećanju poreza radi povećanja proračunskih prihoda i povećanje plaća, čime se potiče potražnja i potrošnja što je kontraintuitivna, ali povijesno vrlo uspješna metoda svladavanja kriza. EU, na primjer, već u osnovi, svojim

---

<sup>11</sup> *Osamdesete kao desetljeće permanentne krize (Mandel, 1986.), pokusno uvođenje kriznih diktatura i »strukturnih prilagodbi« u trećem svijetu, financijske krize devedesetih, kriza tržišta nekretnina, i sadašnja kriza.*

<sup>12</sup> *Za pregled marksističkih teorija kapitalističkih kriza vidi Williams (2012.), a jedan je od najznačajnijih priloga onaj Klimanov (2011.).*

institucionalnim uređenjem (nadnacionalna valuta, neovisnost Europske središnje banke, Maastrichtski kriteriji), sprečava mogućnost keynesianskog načina bitke protiv krize (Bellofiore, Garibaldi i Halevi, 2011.). Tako su državama EU-a (pa i onima čija su gospodarstva i valute vezane na EU i euro, na primjer Hrvatskoj) dopuštene tek neoliberalne metode, što se naziva »strukturnim reformama« i mjerama štednje.

Strukturne reforme koje dugoročno<sup>13</sup> snažno podupire Europska komisija i povremeno Međunarodni monetarni fond po svojoj su strukturi slične reformama industrije u osamdesetima i devedesetima prošlog stoljeća. Kombinacijama, naime, *downsizinga* i *outsourcinga* izdvajaju se djelatnosti koje ne dodaju novu vrijednost te se prepuštaju podizvođačima. Tako se socijalne usluge prepuštaju nevladinim organizacijama ili privatnim poduzećima preko javnoprivatnog »partnerstva«; neke se djelatnosti »racionaliziraju« uvođenjem pritiska neprekidnog nadzora, provjeravanjem »kvalitete«, a povećavanjem intenzivnosti radnog procesa (to jest snižavanjem plaća i uvođenjem netipičnih oblika zapošljavanja), snižavaju se proizvodni troškovi. Strukturne su reforme usmjerene prema dugoročnoj transformaciji javnih institucija prema poslovnim modelima, dok su mjere štednje namijenjene uništavanju i ukidanju upravo onih dimenzija javnih institucija i onih »izvaninstitucionalnih« društvenih organizacija, koje su u prethodnom razdoblju kapitalističkog razvoja uspjele uspostaviti i očuvati prostore društvene autonomije te umjesto reprodukcije radne snage, producirati prakse, usluge i društvene odnose koji izmiču logici kapitalističke akumulacije.

## **OD »WELFARE« DO »WORKFARE«**

Klasično razumijevanje društvenog blagostanja (eng. *welfare*) povezano je s razvojem potrošačkog društva, odnosno sustava masovne produkcije i masovne potrošnje (za koje su uvjet relativno visoke nadnice) i s procesom socijalizacije troškova društvene reprodukcije (briga za zdravlje, obrazovanje i povišenje kulturne razine radnika) u razvijenim europskim kapitalističkim državama nakon Drugog svjetskog rata (Esping-Andersen, 1990.). Razdoblje »socijaliziranog« europskog kapitalizma obilježeno je redistributivnom poreznom politikom – relativno (u usporedbi s liberalnijim inačicama kapitalizma) visoki porezi omogućavali su stabilno financiranje kvalitetnih socijalnih usluga (Huber i Stephens, 2001.). Poduzeća na taj način prenose organizaciju tih usluga nužnih za održavanje radne snage i povećavanje njene produktivnosti (na primjer kroz obrazovanje) na javne institucije (škole, domove zdravlja i kulture, centre za socijalni rad), a za uzvrat moraju za njihovo financiranje odstupiti dio viška vrijednosti (O'Connor, 1973.).

---

<sup>13</sup> Pored kratkoročnog pritiska usmjerenog na »stabilizaciju proračuna«.



U socijaldemokratskoj inačici kapitalizma velik dio viška vrijednosti socijalizira se i u oblicima univerzalno dostupnih javnih socijalnih usluga, odnosno »društvene nadnice«, tj. vraća se radnicima (Sefton, 2002.). Vjerojatno je najvažnija novost koju donosi »inovativna« neoliberalna reorganizacija socijalnih sustava individualizacija troškova društvene reprodukcije (Krašovec, 2012.). U tom procesu nije riječ o tome da bi kapital pokušao privatizirati (tj. neposredno plaćati) ranije socijalizirane troškove društvene reprodukcije, iako se pojedine javne institucije privatiziraju, a preostale se prisiljava da djeluju kao poduzeća, iako to ne žele biti, već se te troškove svaljuje na radnike, a da se istovremeno ne povisuju nadnice. U konkretnim uvjetima to znači da se opseg besplatnih socijalnih usluga sužava; dobar primjer je »tiha« privatizacija zubarskih usluga u Sloveniji, gdje država subvencionira privatne zubne ambulante istovremeno smanjujući opseg financiranja javnim, čime smanjuje dostupnost i kvalitetu besplatnih zubarskih usluga. Vrlo je slično s dječjim vrtićima i sveučilištima.

Uvođenje neoliberalnih socijalnih politika znači promjenu »stavki« iz kojih se pokrivaju troškovi društvene reprodukcije. Ona se u sve manjoj mjeri financira iz viška vrijednosti, a u razmjerno većem opsegu neposredno iz radničkih nadnica (Krašovec, 2012.). Ukoliko one, zbog povećanja nezaposlenosti i nedovoljne visine ne udovoljavaju pokrivanju troškova hrane, odjeće i stanovanja kao i socijalnih usluga (školarine, plaćanja zdravstvenih usluga), povećava se siromaštvo i zaduženost pojedinaca i domaćinstava te slabi zdravstveno i opće socijalno stanje stanovništva. Prebacivanje troškovne stavke za financiranje društvene reprodukcije s viška vrijednosti na nadnicu samo je jedan od tri osnovne dimenzije neoliberalne socijalne politike. Druga je usko povezana s prvom: (re)privatizacija viška vrijednosti. To znači da se dio viška vrijednosti koji je prije bio namijenjen financiranju društvene reprodukcije oslobađa (tj. porezi na dobit se odgovarajuće snizuju) i ostaje upravama poduzeća koji s njim slobodno raspolažu. Neoliberalni apologeti tvrde da su niski porezi nužan uvjet gospodarskog rasta i razvoja (Brščič, 2010.). Umjesto da postane »mrtva vrijednost« u rukama sada već poslovično neučinkovite i korumpirane države, taj bi dio viška vrijednosti trebao značiti nove investicije, otvaranje novih radnih mjesta i, dugoročno, poticanje gospodarskog razvoja, što bi značilo istovremeno i rast plaća i s time, posredno, dostupnost privatnih, odnosno plaćenih socijalnih usluga. A te bi trebale biti, jer bi privatnici djelovali pod utjecajem konkurencije, i kvalitetnije i jeftinije, u smislu visine novca potrebnih za njihovo izvođenje, od javnih.

Međutim, to nije tako. Empirijske su studije pokazale da su privatizirane socijalne usluge u pravilu skuplje i manje dostupne od javnih.<sup>14</sup> Jedina su

---

<sup>14</sup> Uključujući ne samo one koji izvode institucije društvene reprodukcije, već i infrastrukturne usluge, npr. vodo-  
vod.

iznimka u europskom prostoru telekomunikacije, gdje je privatizacija dovela do poboljšanja dostupnosti i kvalitete tih usluga (Frangakis i sur., 2009.: 45). Naime, privatni ponuđači socijalnih usluga te usluge ne nude zato da udovolje ljudskim potrebama, nego da izvuku profit; zato ih moraju prodavati po cijeni višoj od one koja bi bila ako bi htjeli samo pokriti troškove. Ako, u obrnutom slučaju, kad ju izvode javne institucije, »proizvodnja« tih usluga nije motivirana profitom, onda se širi samo kad se povećaju potrebe za određenom uslugom, kada bi se, na primjer, stanovništvo nekog područja povećalo do te mjere da bi trebalo novu školi ili dom zdravlja. To znači da se u javnim sustavima korisnicima (ili državnom proračunu) računaju samo cijene troškova i plaća, dok se u privatnim sustavima tome dodaje još profit. Ono što se u javnim institucijama povremeno događa kao skandalozan eksces (privatno prisvajanje financijskih sredstava namijenjenih društvenoj reprodukciji) u privatnim institucijama je pravilo (nazvano profit). S druge strane, iz poreza financirane socijalne usluge nude se stanovništvu besplatno i zato je apsurdno govoriti o cjenovnoj konkurentnosti privatnih ponuđača.

Isto je tako dvojbena i argument o nižim porezima kao uvjetu gospodarskog rasta, otvaranja novih radnih mjesta, povišenja plaća i pridobivanja neposrednih investicija iz inozemstva. Empirijske studije nam kažu da velika većina neposrednih stranih investicija teče unutar razvijenih kapitalističkih država s relativno visokim poreznim stopama i da su, posljedično, kod investicija u inozemstvo daleko važniji faktori odlučivanja razvijenost infrastrukture te produktivnost radne snage, za što su, naravno, potrebni snažan javni sektor i visoki porezi (Doogan, 2009.). Ekonomska razvijenost i stabilnost skandinavskih država svjedoči da visoki porezi ne znače i automatski bijeg kapitala (čime nas plaše neoliberalni »analitičari«). Kad je riječ o produktivnim investicijama i otvaranju novih radnih mjesta, to nikako nije proces koji bi automatski proizlazio iz povećanja visine viška vrijednosti, bilo to na način smanjenja nadnica ili smanjenja poreza. Ako višak vrijednosti nije socijaliziran, onda će pojedini kapitalistički subjekti s njime raspolagati prema kapitalističkoj racionalnosti, što znači da će, posebno u vrijeme recesije ili krize, štedjeti umjesto da investiraju, ili će profite investirati na financijskim tržištima. Čak i kada se odluče za produktivne investicije, neće ih nužno izvoditi u državama u kojima plaćaju poreze, zbog čega su visoki porezi način na koji se može zadržati veći dio viška vrijednosti tamo gdje je bio stvoren, jer je za razliku od privatnih kapitalista država teritorijalno ograničena. A kada i kapitalisti investiraju tamo gdje plaćaju poreze, s time ne otvaraju nužno nova radna mjesta, već najčešće investiraju u kupovinu ili razvoj visokotehnološke industrijske mašinerije, čime smanjuju potrebu za zapošljavanjem dodatnih radnika (Moody, 1997.: 85-116).

Pored gore spomenutih prebacivanja troškovne stavke za financiranje društvene reprodukcije s viška vrijednosti na nadnicu i reprivatizacije viška

vrijednosti, treća je dimenzija neoliberalne socijalne politike otežavanje dostupnosti onih javnih usluga koje se unatoč sniženju poreza još uvijek javno financiraju. Riječ je o trendu upravo suprotnom od onog koji je opisan u prijašnjem (pod)poglavlju, tj. od autonomnog razvitka institucija društvene reprodukcije u smjeru društvene produkcije koja ne ovisi o logici kapitala. Koncept koji najbolje opisuje taj trend je *workfare* – u novom je modelu pravo do nekih socijalnih usluga u sve većoj mjeri povezano sa sudjelovanjem u produkciji viška vrijednosti. To je posebno očito u sporoj ali upornoj transformaciji europskih mirovinskih sustava od solidarnosnog (u kojem visina mirovine ne ovisi o visini doprinosa pojedinaca, već se temelji na univerzalnoj dostupnosti) prema modelima kojima upravljaju mirovinski fondovi. Time se mirovina veže neposredno na položaj u hijerarhiji unutar produkcijskog procesa pa se mirovine bolje plaćenih povisuju, dok se za nezaposlene ili povremeno zaposlene dramatično smanjuju mogućnosti za financijsku stabilnost i osnovno životno dostojanstvo u trećoj životnoj dobi (Grahl, 2009.: 187-200).

U posebno teškoj situaciji su oni koji nisu uključeni na tržištu rada ili su u njega uključeni tek djelomice, kao povremene radnice ili radnici. Trajanje i visina novčane naknade za nezaposlenost se snizuju, a mogućnost ostvarivanja posrednih prava povezanih sa statusom nezaposlene osobe (jeftiniji javni prijevoz, niža članarina u javnim knjižnicama, niža cijena ulaznica za javne priredbe) ovisi o participaciji na ponižavajućim seminarima za »aktivno traženje zaposlenja« na kojima tražitelje zaposlenja u vrijeme najteže recesije nakon 1929. godine i dramatičnog sužavanja opsega produktivnih investicija, rekordne nezaposlenosti i sveeuropskog kreditnog grča (Varoufakis, 2011.) uvjeravaju da je nezaposlenost njihova osobna krivnja i posljedica nedostatka »socijalnih vještina«. Povećava se i nadzor nad tražiteljima zaposlenja – u Sloveniji je, na primjer, moguće da službenik zavoda za zapošljavanje bilo kada pozove prijavljene kako bi provjerio ne rade li slučajno »na crno« i ispunjavaju li vrijedno mjesečnu kvotu molbi za zapošljavanje.

Možda je najproblematičnija i istovremeno najkarakterističnija crta te dimenzije neoliberalne socijalne politike promjena novčane socijalne pomoći u kredit, koja je u Sloveniji uvedena početkom 2012. godine. Socijalna pomoć se tako od osiguravanja barem minimalnih mogućnosti preživljavanja socijalno najugroženijih i najisključenijih, mijenja u mehanizam ekonomskog »poticaja« za aktivno uključivanje u tržište radne snage jer svaki mjesec preživljen izvan njega znači povećavanje duga koji može opteretiti čak i potomke primatelja socijalne pomoći i time produbljanje siromaštva. Ovdje se pod površinom tehničke ekonomske retorike prikriva cinična antisocijalnost neoliberalne ideologije – siromašni su siromašni zato jer su lijeni i samo ćemo ih tako da ih još jače pritisnemo (umjesto da im novčanom pomoći damo potporu) prisiliti da se prihvate posla (Perelman, 2000.). U procesu koji na neki način podsjeća na ograđivanje zajedničke zemlje

u vrijeme prvobitne akumulacije kapitala, u kojemu radnici postaju dvostruko slobodni – oslobađaju se osobne feudalne ovisnosti i tlake, te istovremeno nadzora nad svojim radom, oruđima i proizvodima – danas se nezaposleni i siromašni oslobađaju od mogućnosti od tržišta radne snage neovisnog života, pri čemu (posebno u vrijeme krize) nemaju nikakvih jamstava da će ih tržište radne snage stvarno i apsorbirati (Leskošek, 2011.). Pritisak *workfare* politike ne oprašta ni onima koji su zbog duševnih ili tjelesnih oštećenja nesposobni za klasičan najamni rad. Njima su namijenjeni programi socijalnog poduzetništva koji u egzistencijsku ovisnost o najamnom radu sili i one koji su u civiliziranijim inačicama kapitalizma bili toga oslobođeni. Tako su i najmarginaliziranije društvene skupine podvrgnute disciplini tržišta radne snage<sup>15</sup> i politika socijalnog rada susreće se sa sindikalnom politikom.

## SOCIJALNI SINDIKALIZAM?

Neoliberalna socijalna politika »uključujućeg isključivanja« – u kojoj je sve veći broj ljudi podvrgnut kapitalističkoj disciplini, a sve ih je manje uključeno u stabilne radne odnose – ne dopušta više socijalnom radu da, kao u vrijeme (stabilnije) socijalne države, bude samo rutinska struka (Stark, 2011.). Sve veća frekvencija kritičnih komentara socijalnih radnica i radnika u javnosti i njihovo sudjelovanje u novim društvenim pokretima u Sloveniji su pokazatelji sve veće politizacije socijalnog rada. Pri tom politizacija ne znači vezanje za ovu ili onu parlamentarnu stranku ili potporu ovom ili onom kandidatu na izborima, nego pokušaj nametanja opće društvene promjene odozdo upravo onoj državnoj politici koja je dovela do pogoršanja općeg socijalnog stanja društva. Dok socijalna politika, ne samo u Sloveniji, nego i na razini cjelokupne EU postaje sve sličnija autoritarnom, tehnokratskom liberalizmu (Becker i Jäger, 2011.: 16), koji nastoji ograničiti »patologije demokracije« (Mirowski, 2009.: 443) i uvesti »stručnije«, odnosno tehnokratske oblike vladavine, odnosno društvenog upravljanja, utemeljenog na načelima slobodne konkurencije, te reorganizirati javne institucije tako da postanu sličnije poduzećima, novi društveni pokreti nastoje ponovno demokratizirati društvo izvan postojećih struktura državne politike.

Sadašnja politizacija socijalnog rada u Sloveniji ne teče mimo parlamentarne politike zbog toga jer bi ona bila previše »korumpirana i klijentistična«, nego zbog toga jer je previše stručna, previše tehnokratska i previše poslovna. Osnovni problem današnje parlamentarne politike nije – kako to tvrde neoliberalni reformatori – da

---

<sup>15</sup> Iako je opseg zaposlenosti na razini cjelovite EU sve manji (po podacima Eurostata nezaposlenost u EU 2008. Bila je 7,1%, a 2012. 10,6% (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>)) – vjerojatno zbog rastuće moralne izopačenosti i lijenosti Europljana!

je previše demokratska i pod pritiscima »interesnih skupina«, nego u tome da je već u vrlo velikoj mjeri stručna i poslovna, da stranke ne djeluju više kao politički subjekti, nego kao stručne organizacije za upravljanje državnim proračunom, pri čemu su političke ideje i programi, ako još postoje, od drugorazrednog značenja pa se ponašaju kao međusobno konkurentna poduzeća na političkoj tržnici, koja se međusobno razlikuju toliko koliko se razlikuje Renault od Citroena ili Coca Cola od Pepsi Cole (Močnik, 2006.: 70-72).

Ne radi se, dakle, o tome da su stranke previše pod pritiskom »civilnog društva« ili »interesnih skupina«. Istina, neoliberalna paranoja o »korupciji i klijentelizmu« je upravo u tome da pritisak na parlamentarnu politiku odozdo, od strane »civilnog društva«, ometa i koči osnovno poslanstvo parlamentarnih stranaka, koje u vremenu neoliberalizma nije više izvršavanje volje naroda (što bi bilo da su parlamentarne stranke stvarno još uvijek demokratske), nego postizanje proračunskih ciljeva, upravljanje javnim dugom i provođenje strukturnih reformi i »interne devalvacije«, što je najčešće, kako nam kažu masovni otpori i protesti protiv mjera štednje po cijeloj Europi, u suprotnosti s njihovim mandatima.

Socijalni rad se danas politizira javnim aktivizmom koji prelazi ograničenja socijalnog rada kao struke. Takav način politizacije socijalnog rada nije predviđen u neoliberalnoj ideologiji koja zagovara način »lobiranja« u parlamentarnim strankama. Ako socijalni rad kao struka znači samo pomoć onima koje društvo odbaci i njihovu resocijalizaciju (kako bi ponovno postali produktivni radnici i odgovorni državljani), socijalni rad kao politika znači kritiku tog »društva« i traganje za teorijskim i praktičnim alternativama suvremenom kapitalizmu. To znači i kritiku trenutnih oblika distribucije vrijednosti (neoliberalne socijalne politike), ali i kritiku društvene produkcije te vrijednosti, tj. kapitalizma kao takvog (Resich, 2011.). Naime, i u socijaldemokratskom kapitalizmu je jedina društveno priznata vrijednost ona koja se producira u kapitalističkim poduzećima, tj. okvirima robne proizvodnje namijenjene tržišnoj razmjeni. U kapitalizmu zakon vrijednosti, bez obzira na to je li visina poreza ili socijalna politika više socijaldemokratska ili više (neo)liberalna, uvijek određuje sve društvene odnose i sve društvene institucije. Socijaldemokratska »regulacija« kapitalizma ne smanjuje te regulatorne funkcije zakona vrijednosti, nego drugačije formulira formu – za razliku od liberalizma, to formuliranje nije neposredno (pritisak na javne institucije da budu što konkurentnije i učinkovite), nego posredna i pokazuje se u financijskoj ovisnosti tih institucija o »zdravlju« gospodarstva.

To nije argument protiv »reformistične« bitke za očuvanje i širenje socijalnih prava u ime neke autentične revolucionarnosti, prije je upozorenje da samo socijaldemokratska politika socijalnog rada nije dovoljna jer ni tako dobro organiziran »skandinavski« sustav socijalne sigurnosti ne može ukloniti strukturnu

podređenost i financijsku ovisnost onog dijela društvene produkcije koji producira neposredno za čovjekove potrebe (što je u nekoj mjeri karakteristično za javno zdravstvo, školstvo, kulturu i socijalni rad) od produkcije za profit (Mattick, 1970.).

Socijaldemokratski kapitalizam putem egalitarne društvene redistribucije omogućuje višu razinu socijalnih i radničkih prava od neoliberalnog. Međutim, svaka dugoročna politika koja teži istinskoj društvenoj pravednosti i takvoj organizaciji društvene produkcije koja bi, bez iracionalne i nadiđene tržišne medijacije, neposredno zadovoljavala potrebe čovjeka, morala bi raditi i na uklanjanju kapitalizma kao takvog (Lebowitz, 2010.). Ovdje nije riječ o staroj dilemi između reforme i revolucije, već o traganju za taktički najprikladnijim kombinacijama i jednog i drugog.

Kakva je pri tome uloga socijalnog rada? Čini se prije svega u političkom organiziranju i borbi za prava onih koji su izgurani iz neposrednog produkcijskog procesa, a unatoč tomu podvrgnuti kapitalističkoj disciplini (primjerice, nezaposleni koji moraju »aktivnim traženjem zaposlenja« imitirati radnički način života, iako nemaju posla) i istovremenoj kritici šovinizma naivnih i redukcionističkih socioloških razumijevanja proleterijata, karakterističnih za tradicionalni marksizam. Ovaj definira proleterijat samo kao one koji su neposredno uključeni u proizvodni proces (tj. one koji neposredno stvaraju vrijednost),<sup>16</sup> pa k tome dodaje još i trenutke realsocijalističke ikonografije nekih povijesnih manifestacija industrijskog proleterijata, pri čemu uvijek postoji opasnost fetišiziranja produktivnosti, odnosno spontanog ideološkog stahanovstva, koje nije daleko od neoliberalnog prezira neproduktivnih radnika (u javnom sektoru) i marginalnih društvenih skupina. Kako naglašava Milohnić (2011.), Marx ne upotrebljava razlikovanje između produktivnog i neproduktivnog rada (za razliku od građanskih ekonomista i socijalnih filozofa) kao moralnu kategoriju – biti produktivni radnik ne znači biti izabran, nego imati peh. Na najopćenitijoj razini, razini društva kao cjeline, kao osnovni problem kapitalizma pojavljuje se ne samo eksploatacija produktivnog rada, nego i sama podjela društvene produkcije na, sa stajališta produkcije vrijednosti, produktivnu i neproduktivnu, pri čemu je ova druga (iako nije ništa manje važna sa stajališta zadovoljavanja stvarnih ljudskih potreba) podređena prvoj.

Većina dosadašnjih pokušaja ljevice da integrira marginalne društvene grupe u horizont revolucionarne politike nije zadovoljavajuća. Navest ćemo dva značajna primjera. Kao prvo, za velik dio nove ljevice nakon 1968. godine marginalne grupe predstavljale su novi revolucionarni subjekt, nakon što je klasični industrijski proleterijat navodno bio integriran u sustav kroz (u šezdesetima) relativno visoke nadnice, sustav potrošačkog društva i socijaldemokratski klasni kompromis (Kellner,

---

<sup>16</sup> Vidi Harviejev (2003.) kritički pregled marksističkih teorija produktivnog i neproduktivnog rada.

1984.). To samo znači jedan fetišizam (zaklinjanje na »pravi« industrijski proleterijat) zamijeniti drugim (romantiziranje »izopćenih«) i očuvati revizionističke forme klasne politike u kojoj se zamijene samo sadržaj ili idoli. Drugi, danas vrlo utjecajan pokušaj nadilaženja manjkavosti tradicionalnog marksizma jest postoperaistička teorija društvene tvornice. Ona je točna u mjeri u kojoj opisuje podređivanje sve većeg dijela društvene produkcije kapitalističkoj disciplini te reorganizaciju ranije relativno autonomnih javnih institucija u »javna poduzeća«, a postaje problematičnom kada proglasi kraj zakona vrijednosti te svu društvenu djelatnost produktivnom (Negri i Hardt, 2003.). Prema toj teoriji, mnoštvo (u koje spada i proleterijat u užem smislu kao i radnice i radnici u javnom sektoru i marginalne društvene skupine) producira autonomno, a kapital je tek parazit koji s pozicije izvanjske samom produkcijskom procesu, iz te autonomne produkcije izvlači rentu (Vercellone, 2008.). »Postfordizam«, dakle, predstavlja svojevrsan »komunizam kapitala« (Virno, 2003.). Takav pristup, doduše, integrira javni sektor i marginalne društvene skupine u novi koncept mnoštva koji je širi od tradicionalnog koncepta proleterijata, ali je teorijski površan (Henninger, 2007.; Smith, 2008.) i politički predstavlja slijepu ulicu. Predviđa da smo ono što bismo tek morali dosegnuti, već postigli; da se, naime, nalazimo u društvu u kojemu je svaka djelatnost koja zadovoljava čovjekove potrebe produktivna i svojim producentima omogućuje dostojan život. Preostaje tek da se otresemo samo nekih ostataka kapitalizma koji parazitiraju na već autonomnoj društvenoj produkciji.

Riječ je o robinhudovskom portretiranju suvremenog kapitalizma – koji realno (uz izvedene financijske instrumente, realnu supsumpciju javnih institucija, ukidanje socijalnog dijaloga i ekonomsku globalizaciju) postaje sve više kapitalističan – kao neofeudalizma. Mnoštvo nastupa kao udruženje malih i samostalnih (doduše *hi-tech*) obrtnika i rukotvoraca kojim vlada parazitska financijska aristokracija, samo što umjesto desetine pobire rentu, zbog čega ne čudi da te teorije rastaču Marxa do neprepoznatljivosti i uglavnom se pozivaju na srednjovjekovne ili ranomoderne autoritete – Spinozu, Leibnitza ili Franju Asiškog koji su za kritiku imaginarnog neofeudalizma sigurno primjereniji od suvremenijih kritičkih teorija.

Iako ga teoretski odbacuje, postoperaizam ipak pristaje na postojanje zakona vrijednosti u svojim političkim zahtjevima za resocijalizacijom stambene politike, uvođenjem univerzalnog temeljnog dohotka i očuvanju prava na novčanu socijalnu pomoć za rubne društvene grupe. Takvi su zahtjevi naslovljeni na državu i pretpostavljaju progresivnu poreznu politiku. Time istovremeno priznaju da se vrijednost producira tek u određenim dijelovima društvene produkcije te se, dok živimo u kapitalizmu, redistribuira posredstvom države. Dakle, zakon vrijednosti još uvijek vrijedi. Barokno prenapuhana revolucionarna retorika proizvodi najosnovnije socijaldemokratske zahtjeve za pravednijom redistribucijom društvenog bogatstva.

Ti zahtjevi sami po sebi nisu sporni, sporno je to, da postoperaizam u teoriji negira kapitalističnost suvremenog kapitalizma i proglašava da je komunizam već ovdje, zbog čega mu nedostaje druga, politički ambicioznija dimenzija – rad na ukidanju zakona vrijednosti umjesto razglašavanja kako je on već ukinut.

## ZAKLJUČAK

Za razliku od onih koji tumače klasne podjele u suvremenom kapitalizmu kroz načine života i kulturne preferencije (Florida, 2002.), vjerojatno bi teorijski i politički bilo produktivnije da se ta definicija promijeni te da se proletarijat definira s naglaskom na strukturnoj ovisnosti o dostupnosti nadnice za preživljavanje pojedinaca, bez obzira na to je li rad koji obavlja produktivan ili nije. Na taj je način moguće u definiciju proleterijata uključiti i velik dio radnica i radnika u javnom sektoru, tj. medicinske sestre, učiteljice, policajce, itd., ukratko, one koje je Žižek (2012.) pogrešno nazvao najamnom buržoazijom, posebno zato jer su uvođenjem novog javnog upravljanja u sve većoj mjeri podvrgnuti industrijskom načinu rada i kapitalističkoj disciplini.

Istovremeno, *workfare* režim znači da su o najamnom radu posredno egzistencijski ovisni i oni, koji u njega nisu neposredno uključeni (nezaposleni, siromašni, invalidi) jer nemaju više osiguranu novčanu socijalnu pomoć i moraju se povremeno uključivati u tržište radne snage, i tako postaju dio »rezervne vojske« radne snage. Socijalni rad kao politika danas znači sindikalnu bitku za prava najiskorištavanijeg segmenta proleterijata (migranata, nezaposlenih, siromašnih, tjelesno i duševno oštećenih) i, na temelju povijesnih iskustava i dosega socijalnog rada kao samostalne društvene produkcije, razvijanje onih oblika života i produkcije koji nadilaze horizont najamnog rada, u solidariziranju s borbom radnika kako u javnom tako i u privatnom sektoru.

## LITERATURA

1. Becker, J. & Jäger, J. (2011). **European integration in crisis**. 17th Euromemo workshop on alternative economic policy. Preuzeto s: [http://www2.euromemorandum.eu/uploads/ws5\\_becker\\_jaeger\\_european\\_integration\\_in\\_crisis\\_the\\_centre\\_periphery\\_divide.pdf](http://www2.euromemorandum.eu/uploads/ws5_becker_jaeger_european_integration_in_crisis_the_centre_periphery_divide.pdf) (20.11.2012).
2. Bellofiore, R., Garibaldi, F. I. & Halevi, J. (2011). The global crisis and the crisis of European neomercantilism. **Socialist Register**, 47 (1), 121-146.
3. Bourdieu, P. (1998). **The state nobility**. Cambridge: Polity Press.



4. Brščič, B. (2010). Spremna beseda. In: Smith, A. (ed.), **Bogastvo narodov**. Ljubljana: Studia humanitatis.
5. Caffentzis, G. (2008). Autonomous universities and the making of knowledge commons. **Russel scholar lecture IV**. 18.11.2008. Preuzeto s: [http://www.commoner.org.uk/wp-content/uploads/2008/12/caffentzis\\_autonomous-universities.pdf](http://www.commoner.org.uk/wp-content/uploads/2008/12/caffentzis_autonomous-universities.pdf) (20.11.2012.).
6. Doogan, K. (2009). **New capitalism?** Cambridge: Polity Press.
7. Esping-Andersen, G. (1990). **The three worlds of welfare capitalism**. Princeton: Princeton University Press.
8. Florida, R. (2002). **The rise of the creative class**. New York: Basic Books.
9. Frangakis, M., Huffs Schmid, H. C. & Lóránt, J. K. (2009). **Privatization against the european social model**. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
10. Gambino, F. (1996). A critique of the fordism of the regulation school. **Common Sense**, 9 (1), 42-65.
11. Goodlad, L. M. E. (2001). Making the working man like me: Charity, pastorship, and middle-class identity in nineteenth-century Britain; Thomas Chalmers and Dr. James Phillips Kay. **Victorian Studies**, 4 (2001), 591-617.
12. Grahl, J. (2009). **Global finance and social Europe**. Cheltenham i Northampton: Edward Elgar.
13. Harvie, D. (2003). All labour is productive and unproductive. **The Nottingham trent university's discussion papers in political economy**. Preuzeto s: [http://www.ntu.ac.uk/research/document\\_uploads/31292.pdf](http://www.ntu.ac.uk/research/document_uploads/31292.pdf) (17.09.2012.).
14. Heinrich, M. (2012). **An introduction to the three volumes of Marx's capital**. New York: Monthly Review Press.
15. Henninger, M. (2007). Doing the math: Reflections on the alleged obsolescence of the law of value under post-fordism. **Ephemera**, 7 (1), 158-177.
16. Huber, E. & Stephens, J. D. (2001). **Development and crisis of the welfare state**. Chicago: The University of Chicago Press.
17. Kellner, D. (1984). **Herbert Marcuse and the crisis of marxism**. Berkeley: University of California Press.
18. Kliman, A. (2011). **The failure of capitalist production**. London: Pluto Press.
19. Krašovec, P. (2012). Ekspropriacija črne škatle. **Borec**, 64 (685-689), 200-231.
20. Lebowitz, M. (2010). **The socialist alternative**. New York: The Monthly Review Press.
21. Leskošek, V. (2011). **Vpliv zmanjševanja socialnih pravic (krčenja socialne države) na eksistenčno odvisnost od trga**. Predavanje na Delavsko-punkerskoj univerzi, AKC Metelkova, Ljubljana, 17.2.2011. Preuzeto s: <http://dpu.mirovni-institut.si/14letnik/leskosek2011.php> (17.09.2012.).
22. Mandel, E. (1986). **Desetletje krize 1974.-1984**. Ljubljana: Krt.
23. Marx, K. (1961). **Kapital I**. Ljubljana: Cankarjeva založba.

24. Mattick, P. (1970). **Marx and Keynes**. Boston: Porter Sargent Pub.
25. Milohnić, A. (2011). **O produktivnosti fleksibiliziranih delavcev**. Predavanje u okviru izložbe Više to nije država o kojoj su pričali moji stričevi, Galerija Škuc, Ljubljana, 19.09.2011. Preuzeto s: <http://vimeo.com/29422429> (17.09.2012.).
26. Mirowski, P. (2009). Defining neoliberalism. In: Mirowski, P. & Plehwe, D. (eds.), **The road from Mont Pelerin**. Cambridge in London: Harvard University Press.
27. Močnik, R. (2006). **Svetovno gospodarstvo in revolucionarna politika**. Ljubljana: /\*cf.
28. Moody, K. (1997). **Workers in a lean world**. London: Verso.
29. Negri, A. (1984). **Delavci in država; Gospostvo in sabotaja; Marx onkraj Marxa**. Ljubljana: Krt.
30. Negri, A. & Hardt, M. (2003). **Imperij**. Ljubljana: Študentska založba.
31. O'Connor, J. R. (1973). **The fiscal crisis of the state**. New Jersey: Transaction Publishers.
32. Perelman, M. (2000). **The invention of capitalism**. Durham: Duke University Press.
33. Reisch, T. (2011). **Being a radical social worker in revolutionary times**. Keynote address to the 25th anniversary conference of the social welfare action alliance, Preuzeto s: [http://www.socialwelfareactionalliance.org/reisch\\_keynote\\_110610.pdf](http://www.socialwelfareactionalliance.org/reisch_keynote_110610.pdf) (20.11.2012.).
34. Sefton, T. (2002). **Recent changes in the distribution of social wage**. London School of Economics Centre for Social Exclusion research paper 62. Preuzeto s: [http://eprints.lse.ac.uk/6377/1/Recent\\_Changes\\_in\\_the\\_Distribution\\_of\\_the\\_Social\\_Wage.pdf](http://eprints.lse.ac.uk/6377/1/Recent_Changes_in_the_Distribution_of_the_Social_Wage.pdf) (20. 01.2012.).
35. Smith, T. (2008). **The »general intellect« in Grundrisse and beyond**. Iowa State University's Online Archives. Preuzeto s: <http://www.public.iastate.edu/~tonys/10%20The%20General%20Intellect.pdf> (17.09.2012.).
36. Stark, C. (2011). Neoliberalizem – izazovi za prakso in etiko socialnega dela. **Socialno delo**, 3-4 (2011), 197-204.
37. UMAR – Ured za makroekonomske raziskave. (2007). **Poročilo o razvoju 2007**. Ljubljana: UMAR.
38. UMAR – Ured za makroekonomske raziskave (2012). **Poročilo o razvoju 2012**. Ljubljana: UMAR.
39. Varoufakis, J. (2011). A modest proposal for overcoming the euro crisis. **Policy Note** 3 (2011), 1-11.
40. Vercellone, C. (2008). **The new articulation of wages, rent and profit in cognitive capitalism**. Generation Online. Preuzeto s: [http://generation-online.org/c/fc\\_rent2.htm](http://generation-online.org/c/fc_rent2.htm) (17.09.2012.).
41. Virno, P. (2003). **Slovnica mnoštva**. Ljubljana: Krtina.
42. Wahl, A. (2011). **The rise and fall of the welfare state**. London: Pluto Press.

43. Wax, A. (2012). **Social welfare, human dignity and the puzzle of what we owe each other**. University of Pennsylvania research paper in its series Scholarship at Penn Law. Preuzeto s: [http://ideas.repec.org/p/bep/upennl/upenn\\_wps-1015.html#biblio](http://ideas.repec.org/p/bep/upennl/upenn_wps-1015.html#biblio) (20.11.2012.).
44. Williams, S. (2012). **A critique of crisis theory**. Preuzeto s: <http://critiqueofcrisistheory.wordpress.com/> (17.09.2012.).
45. Wright, S. (2002). **Storming heaven**. London: Pluto Press.
46. ZRSZ – Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (2012). **Zaposlovanje tujcev**. Preuzeto s: [http://www.ess.gov.si/trg\\_dela/trg\\_dela\\_v\\_stevilkah/zaposlovanje\\_tujcev](http://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/zaposlovanje_tujcev) (20.11.2012.).
47. Žižek, S. (2012). The revolt of the salaried bourgeoisie. **The London Review of Books** 34 (2), 9-10.
48. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Primož Krašovec

Independent publicist

Ljubljana, Slovenia

## **SOCIAL WORK POLICY IN THE CONTEXT OF AUSTERITY POLICY, SLOVENIAN CASE 2011.-2012.**

### SUMMARY

*The main thesis of the article could be summed up as follows: in times of neoliberal »structural reforms« and austerity measures, social work changes its form from a technique of distribution of monetary social support and easing of living conditions of marginal social groups into politics as res publica. This is partly so because the mentioned neoliberal reforms swell the ranks of those needing social support and, at the same, diminish the quantity and access to the said support; and partly because modern forms of social work, in cases where it surpasses mere reproduction of labour force as labour support, offer potential alternatives to the existing repressive labour and social policies. The current Slovenian social policy is actually anti-social, since it destroys already won social rights and intensifies individuals' existential dependence on the increasingly volatile and flexible labour market. Politization of social work can perhaps provide a much needed counterweight.*

**Key words:** social work, structural reforms, austerity measures, social reproduction, labour market.